

Joanna Figurska-Dudek*

orcid.org/0000-0001-6941-7048

Joanna Malczewska***

orcid.org/0000-0003-0778-2052

Dominika Kuśnierz-Krupa**

orcid.org/0000-0003-1678-4746

Kazimierz Kuśnierz****

orcid.org/0000-0001-6703-5695

Historia rozwoju przestrzennego Przecławia w średniowieczu w kontekście bieżącej ochrony konserwatorskiej – wybrane zagadnienia

History of Przecław's Spatial Development during the Middle Ages in the Context of Current Conservation—Selected Issues

Słowa kluczowe: Przecław, średniowiecze, układ urbanistyczny, dziedzictwo kulturowe, ochrona konserwatorska

Keywords: Przecław, Middle Ages, urban layout, cultural heritage, conservation

Wprowadzenie

Miasto Przecław położone jest w granicach administracyjnych województwa podkarpackiego, w powiecie mieleckim, w gminie Przecław. Zdaniem autorów ośrodek ma metrykę wczesnośredniowieczną. Można także wysnuć hipotezę, że miasto powstało z fundacji rycerskiej, gdyż od XIV wieku stanowiło centrum włości rodu Ligęzów¹. Należy zaznaczyć, że do naszych czasów nie zachował się dokument lokacyjny, który wskazywałby konkretną datę założenia Przecławia.

Przecław jest jednym z tych nieco peryferyjnych miast, które bez wątpienia zasługują na uwagę badaczy

Introduction

The town of Przecław is located in the present-day administrative limits of the Subcarpathian Voivodeship, in Mielec County, in the municipality of Przecław. In the opinion of the authors, the town is of early medieval origin. One can also hypothesize that the town was founded by knightly charter, as Przecław became the center of the Ligęza family estate in the fourteenth century.¹ It should be noted that a charter document that would indicate a specific date of the town's founding has not survived.

Przecław is a peripheral town, one that undoubtedly deserves more attention from scholars specializing in

* dr inż. arch., Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury Politechniki Rzeszowskiej

** dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

*** dr inż. arch., Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury Politechniki Rzeszowskiej

**** prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

* *Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Civil and Environmental Engineering and Architecture of the Rzeszów University of Technology*

** *D.Sc. Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology*

*** *Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Civil and Environmental Engineering and Architecture of the Rzeszów University of Technology*

**** *Prof. D.Sc. Ph.D. Eng. Arch. Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology*

Cytowanie / Citation: Figurska-Dudek J., Kuśnierz-Krupa D., Malczewska J., Kuśnierz K. History of Przecław's Spatial Development during the Middle Ages in the Context of Current Conservation—Selected Issues. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2020, 63:

Otrzymano / Received: 14.05.2020 • **Zaakceptowano / Accepted:** 25.05.2020

doi: 10.48234/WK63PRZECŁAW

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Współczesny Przecław na ortofotomapie ukazującej historyczne centrum miasta; <https://mapy.geoportal.gov.pl> (dostęp: 24 IV 2020).
 Fig. 1. Present-day Przecław on an orthophotomap depicting the historic center of the town; <https://mapy.geoportal.gov.pl> (accessed: 24 IV 2020).

historii rozwoju ośrodków miejskich. Warto przy tym zauważyć, że ustawiczne pogłębianie oraz porządkowanie wiedzy dotyczącej rozwoju przestrzennego zabytkowych polskich miast jest obecnie, w drodze ich rozwoju i przemian, niezmiernie istotne, gdyż może zapobiec utraceniu przez te ośrodki cennych wartości kulturowych.

W artykule omówiono dzieje rozwoju urbanistycznego Przecławia w okresie średniowiecza, a także przeanalizowano współczesne wartości kulturowe miasta w kontekście jego ochrony konserwatorskiej.

Problematykę historii rozwoju przestrzennego Przecławia poruszało dotychczas niewielu autorów. Należy zwrócić uwagę, że pozycje te dotyczą nie tylko Przecławia, lecz także innych ośrodków miejskich na wybranym terenie. Monografia miasta o charakterze naukowym jeszcze nie powstała, choć z pewnością jest pozycją oczekiwaną.

Pisząc o stanie badań nad urbanistyką tego ciekawego miasta, trzeba przywołać: pierwszy tom monografii pod redakcją Feliksa Kiryka *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, a w niej rozdział *Miasta regionu mieleckiego do połowy XVII wieku. Mielec, Przecław, Radomyśl Wielki, Rzochów*²; pracę tego samego autora *Urbanizacja małopolski. Województwo Sandomierskie – XIII–XVI wiek*³; pozycję autorstwa Joanny Malczewskiej *Miasta w dolnym biegu Wisłoki w województwie sandomierskim o średniowiecznym pochodzeniu do połowy XVII wieku*⁴, a także książkę Jana Malczewskiego *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku*⁵.

the history of urban development. It should be highlighted that the ongoing enhancement and structuring of knowledge concerning the spatial development of Polish historic towns is presently critical due to their development and transformation, as it can prevent the erasure of the towns' precious cultural values.

This article discusses the history of Przecław's urban development during the Middle Ages and analyzes the contemporary cultural value of the town in the context of its conservation.

The problem of the history of Przecław's spatial development was discussed by few authors. It should be noted those who did study it, did so by focusing not as much on Przecław itself as on other towns in the general area. An academic monograph about the town has not been written thus far, although many are certainly waiting for it.

When writing about the state of research on the urban layout of this interesting town, one should point to the first volume of the monograph entitled *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, edited by Feliks Kiryk, and its section *Miasta regionu mieleckiego do połowy XVII wieku. Mielec, Przecław, Radomyśl Wielki, Rzochów*²; in addition to the work entitled *Urbanizacja małopolski. Województwo Sandomierskie – XIII–XVI wiek*³; Joanna Malczewska's *Miasta w dolnym biegu Wisłoki w województwie sandomierskim o średniowiecznym pochodzeniu do połowy XVII wieku*⁴ and Jan Malczewski's book entitled *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku*⁵.

Historia rozwoju przestrzennego miasta w okresie średniowiecza

Jak wspomniano, nie jest znana data lokacji Przeclawia ani nazwisko jego zasadzcy. Zapewne został założony przed ród Ligęzów, który był właścicielem tych ziem już w wieku XIV. Można także domniemywać, że miasto ma metrykę piastowską, natomiast analizując jego rozplanowanie, należy przypuszczać, iż jego lokacja nastąpiła między połową wieku XIII a ostatnią ćwiertcią wieku XIV, kiedy zmarł ostatni z Piastów, Kazimierz Wielki⁶. Feliks Kiryk wysunął nieco inną hipotezę: jego zdaniem Przeclaw lokowano w podobnym okresie, jak pobliski Rzochów, założony między rokiem 1379 a 1382⁷. Pierwsza wzmianka pisana poświadczająca istnienie ośrodka pochodzi z roku 1419⁸, a potwierdzenie przywileju lokacyjnego miało miejsce w 1471 i wydał je Kazimierz Jagiellończyk⁹.

Jak wspomniano, miasto rozmierzono na terenie już wcześniej zagospodarowanym. Zorganizowane osadnictwo bowiem istniało tutaj co najmniej od XIII wieku. Dowodem na to jest funkcjonowanie parafii, którą wielokrotnie wymieniano w źródłach archiwalnych, m.in. w spisach świętopietrza z roku 1325 i lat następnych. Zarówno te źródła, jak i dokument biskupa krakowskiego Jana Grot z 1337, zatwierdzający wcześniejsze nadanie biskupa Iwona Odrowąży (biskup krakowski w latach 1218–1229)¹⁰, mogą być poświadczaniem nie tylko dawnej metryki parafii, lecz także jeszcze starszej metryki osadnictwa, które się tutaj rozwinęło. Dodatkowo fakt urzędowania w parafii dwóch plebanów, którzy obsługiwali podlegający jej rozległy teren¹¹, może świadczyć o jej dość wysokiej randze w dolnym biegu Wisłoki oraz o istnieniu na terenie przedlokacyjnego Przeclawia dwóch kościołów, a co za tym idzie: dwóch osad (lub jednej o znacznym obszarze)¹².

Zdefiniowany układ urbanistyczny miasta lokacyjnego został rozplanowany między osadą targową o formie owalnicowej (zlokalizowaną na zachód od miasta lokacyjnego) a drugą osadą (lub kontynuacją osadnictwa związanego z osadą targową) założoną na wschód od późniejszego miasta, przy kościele i trakcie handlowym. Relikty osady targowej owalnicowej są widoczne zarówno na archiwalnych mapach (Pierwszym i Drugim Zdjęciu Wojskowym, planie katastralnym; ryc. 4, 5, 6), jak i na współczesnym planie miasta (ryc. 1). Przestrzeń ta charakteryzuje się, dziś zabudowanym, dawnym placem handlowym o owalnym kształcie (wymiar: dłuższa średnica 160 m, krótsza 75 m), wokół którego w przeszłości wznoszono drewniane domy mieszkalne. Należy dodać, że już od wczesnego średniowiecza przez Przeclaw przebiegał ważny trakt handlowy, zwany szlakiem sandomierskim, prowadzący zachodnim brzegiem Wisłoki do Mielca i dalej w kierunku północno-wschodnim do Sandomierza¹³. Był on zapewne jednym z powodów wykrystalizowania się tutaj osadnictwa, tj. osady targowej, drugiej bliżej nieokreślonej osady, a następnie w ich sąsiedztwie miasta

History of the town's spatial development during the Middle Ages

As mentioned previously, a precise date of the town's founding is not known and neither is the name of its founder. It was most probably founded by the Ligęza family that owned these lands already in the fourteenth century.

It can also be conjectured that the town dates back to the period of the Piast dynasty, while an analysis of its plans indicates its founding could have taken place between the middle of the thirteenth and the final quarter of the fourteenth century, when Casimir the Great,⁶ the last of the Piasts, died. F. Kiryk formulated a slightly different hypothesis. He argued that Przeclaw was founded in a similar period to the nearby Rzochów, which was founded between 1379 and 1382.⁷ The first written mention attesting to the town's existence is from 1419,⁸ while a confirmation of its charter privileges was issued in 1471 by king Casimir IV Jagiellon.⁹

As mentioned above, the town was delineated on a previously developed area. Organized settlement had existed at the site probably at least since the thirteenth century. This is proven by the fact of the functioning of its parish is mentioned numerous times in archival sources, e.g. in Peter's Pence records from 1325 and later. Both these sources and a document from 1337 by Jan Grot, the bishop of Cracow, which approved an earlier grant by bishop Iwo Odrowąż (who was the bishop of Cracow in the years 1218–1229),¹⁰ can be considered evidence of not only an earlier establishment of the parish, but also of settlement at the site itself. Furthermore, the fact of the parish requiring two parsons to cover its extensive territory¹¹ can be seen as proof of its high rank in the area along the lower Wisłoka River, as well as of the existence of two churches and therefore of two settlements in the area of pre-charter Przeclaw (or one settlement of considerable size).¹²

The charter town's well-defined urban layout was planned between an oval-model market settlement (located to the west of the charter town) and a second settlement (or a continuation of the market settlement) located to the east of the town's later site, near a church and a trade route.

The relics an oval-model market settlement are visible both on archival maps (the First and Second Military Survey, the cadastral plan, see fig. 4, 5, 6) as well as on the contemporary plan of the town (see fig. 1). At present, this space is characterized by a former market square with an oval shape that has been built up and whose approximate dimensions are: 160 m along the longer diameter and 75 m along the shorter diameter. Timber residential buildings were erected around it in the past. It should be added that Przeclaw was crossed by an important trade route, known as the Sandomierz Route, already in the Early Middle Ages. The route in question ran along the western shore of the Wisłoka to Mielec and further south-eastwards to Sandomierz.¹³ It was probably one of the reasons for the crystallization of settlement here, i.e. the

Ryc. 2. Obszar osady targowej (A), drugiej osady lub kontynuacji osadnictwa związanej z osadą targową (B) oraz miasta lokacyjnego (C) w Przecławiu, zaznaczone na Pierwszym Zdjęciu Wojskowym – Mapie Galicji i Lodomerii z lat 1779–1783; www.mapire.eu (dostęp: 28 IV 2020).

Fig. 2. Territory of the market settlement (A), the second settlement or a continuation of the market settlement (B) and the charter town (C) in Przecław, marked on the First Military Survey—the Map of Galicia and Lodomeria from 1779–1783; www.mapire.eu (accessed: 28 IV 2020).

lokacyjnego (ryc. 2), którego funkcjonowanie, w pierwotnym zamyśle, miało opierać się przede wszystkim na handlu.

Układ zdefiniowany miasta lokacyjnego rozmierzono z wykorzystaniem miary sznura dużego liczącego około 45 m, na bazie modelu turbinowego. Według teorii urbanistyki średniowiecznej model turbinowy, zwany także „wiatraczkowym”, charakteryzuje się tym, że w centrum miasta zlokalizowany jest rynek, a z każdego jego narożnika wychodzi jedna ulica skierowana w inną stronę świata, często do bram miejskich. Bloki zabudowy, podzielone na działki siedliskowe wokół rynku, zwrócone są frontem do rynku, a wzdłuż ulic wychodzących z rynku – frontem do nich¹⁴.

Centrum układu urbanistycznego miasta lokacyjnego w Przecławiu zajmuje prostokątny rynek, który pierwotnie mierzył prawdopodobnie 2,5 sznura (112,5 m) na 2 sznury (ok. 90 m). Wokół niego rozmierzono wydłużone bloki zabudowy, które podzielono na działki siedliskowe o domniemanych wymiarach frontów 37 stóp (stopa: 0,3 m) oraz pierwotnej głębokości 150 stóp, czyli jednego sznura. Blok zachodni, zdaniem autorów, podzielony był na 13 działek siedliskowych, północny na 11, wschodni na 8, a południowy (najszerszy) na 16 (ryc. 3). Zapewne z czasem działki siedliskowe wydzielone w blokach

market settlement, a second largely unknown settlement, and later that of a charter town, in their vicinity (see fig. 2). The functioning of this town, as initially intended, was to be primarily based on trade.

The well-defined layout of the charter town was delineated using the sznur, a unit of measurement with a length of around 45 meters, and using a turbine model as a basis. According to medieval urban planning theory, the turbine model, also called the windmill model, is characterized by the placement of a market square at a town's center and delineating a street from each of its corners, with each street running in a different direction, often towards the town's gates. The town blocks, divided into settlement lots, faced the market square with their fronts. The plots that abutted the streets faced said streets with their fronts.¹⁴

The centre of the aforementioned charter town urban layout in Przecław is occupied by a rectangular market square, which initially had been 2.5 sznurs long (112.5 m) and 2 sznurs wide (90 m). Elongated town blocks were placed around it and divided into settlement lots, whose dimensions are thought to be as follows: fronts with a length of 37 feet (1 foot being equal to 0.3 m) and an initial depth of 150 feet, i.e. 1 sznur. The western block, according to the authors, was divided into thirteen settlement lots, the northern into

uległy wtórnemu wydłużeniu (do stanu zaznaczonego na planie katastralnym z 1849; ryc. 5) na skutek zajmowania przez właścicieli posesji terenów przylegających do wałów. W średniowieczu zresztą wolne tereny przylegające do umocnień obronnych zajmowali na ogół właściciele pobliskich posesji. Z procedurą tym walczyły władze miast, gdyż w razie najazdu i potrzeby obrony dostęp do umocnień obronnych był utrudniony¹⁵. Należy także zaznaczyć, że przywołane wyżej wielkości wpisują się w przeanalizowane przez Mieczysława Książkę średnie przedziały wymiarów działek siedliskowych w okolicznych ośrodkach o rodowodzie średniowiecznym¹⁶.

W przeclawskim rynku krzyżowały się trakty o znaczeniu ponadlokalnym, ale także lokalnym. Był to przede wszystkim wspomniany już szlak sandomierski, przecinający miasto i rynek na linii północny zachód – południowy wschód, a także trakt prowadzący do Przeclawia, przez przeprawę, ze wschodniego brzegu Wisłoki (wchodził do rynku w narożniku południowo-wschodnim) oraz drogi lokalne: pierwsza łącząca miasto z osadą targową (wychodząca z narożnika południowo-zachodniego), druga prowadząca z północno-wschodniego narożnika rynku zapewne do umocnień obronnych.

Powyższy opis sugeruje, że mierniczy Przeclawia nieco zmodyfikowali obrany model turbinowy, dostosowując go do wcześniejszych stanów zagospodarowania terenu, na którym zakładano miasto. Mutacja modelu jest czytelna w narożniku południowo-wschodnim, z którego wychodzi trakt do przeprawy na Wisłocę, a według modelu z tego narożnika powinien wychodzić trakt na południe. Trzeba też zauważyć, że wyznaczony w średniowieczu pierwotny układ komunikacyjny miasta w okresie nowożytnym był modyfikowany, m.in. w zakresie połączenia miasta z siedzibą rodu Ligęzów wzniesioną zapewne na przełomie XV i XVI wieku, na południe od rynku¹⁷.

Poócz opisanych wyżej ulic w mieście istniały także ulice podwalne, umożliwiające dostęp do umocnień obronnych. Prowadziły do nich nieliczne ulice gospodarcze i przejścia międzuchami.

W omawianym okresie zabudowa Przeclawia była prawie w całości drewniana, podobnie jak innych małopolskich miast tego okresu. Warto dodać za Bogusławem Krasnowolskim, że dla całej Małopolski zjawiskiem charakterystycznym jest dominacja starannie rozwiązane planu urbanistycznego nad wyraźnie od niego skromniejszą drewnianą zabudową wypełniającą jego treść¹⁸.

Oprócz funkcji handlowej na kształt planu urbanistycznego Przeclawia miała też wpływ zapewne funkcja rolnicza. Z nią właśnie należy wiązać prawdopodobnie już wtórne wydłużenie działek siedliskowych w blokach północnym, wschodnim i południowym, o czym wspomniano wcześniej. Należy przypomnieć, że ośrodek powstał obok wsi, a nawet częściowo na fragmencie jej obrzeża, i żył z nią w swego rodzaju symbiozie. Działki siedliskowe w miastach tego typu były takiej

eleven lots, the eastern into eight lots and the southern (widest) block into sixteen lots (see fig. 3). Over time, the settlement lots outlined within the blocks were subjected to a secondary extension (leading to the state presented on the cadastral plan from 1849, see fig. 5) due to the taking over of land adjacent to the town's earthen walls by the plots' owners. This was a prevalent practice in the Middle Ages, as free land abutting fortifications was annexed by the owners of nearby plots. Town authorities acted against such practices as they hindered the defenders' access to a town's fortifications during an assault.¹⁵ It should also be noted that the sizes listed above are aligned with the average settlement lot dimensions of nearby towns dated to the Middle Ages and analyzed by M. Książek.¹⁶

Routes of both supra-local and local significance intersected at Przeclaw's market square. Apart from the previously mentioned Sandomierz Route that crossed the town and its market square along the northwest-southeast direction, these included a route that led to Przeclaw through a crossing from the eastern shore of the Wisłoka (it entered the market square in the south-eastern corner), as well as local roads. The first linked the town with the market settlement (it extended from the south-western corner) while the second extended from the north-eastern corner of the market square, most probably towards the town's fortifications.

The description presented above suggests that the surveyors who delineated Przeclaw slightly modified their chosen turbine model, adapting it to the previous state of development of the area on which the town was being founded. This mutation of the model is legible in the south-eastern corner, from which the route towards the Wisłoka River crossing extended, as the model stipulates that it should extend southwards. It should also be noted that the original circulation layout of the town as delineated in the Middle Ages was modified in the Modern Period, e.g. by connecting the town with the Ligęza family residence, erected probably at the turn of the sixteenth century to the south of the market square.¹⁷

Apart from the streets listed above, the town also featured streets that followed the outlines of its defensive walls and provided access to them. They were accessible by a small number of ancillary streets and small paths.

During the period in question, Przeclaw's buildings were almost fully made of timber, similarly to the situation of other of Lesser Poland's towns from this period. However, as B. Krasnowolski pointed out, the dominance of a carefully outlined urban plan over the much more modest timber architecture forming its content is distinct for all of Lesser Poland.¹⁸

Apart from its trade-oriented function, the shape of Przeclaw's urban layout was probably also affected by agriculture. It is this function that should be tied with the probably secondary extension of settlement lots in the northern, eastern and southern blocks, which has been mentioned earlier in the paper. It should be highlighted that the town was founded beside a village, and

szerokości, jakiej wymagała szerokość budynków gospodarczych. W większości przypadków działki zabudowywano w ten sposób, że dom mieszkalny sytuowano od strony rynku, ale obok niego wytyczano miejsce na przejazd do tylnej części działki. To tam znajdowały się istotne budynki gospodarcze. Z uwagi na fakt, że działki przeważnie nie były wystarczająco szerokie, program budynku mieszkalnego rozwijany był w głąb działki. Zdarzało się również, że pod zabudowę zajmowana była część rynku, gdzie budowano podcienia. W tych miejscach rzemieślnicy mogli wystawiać produkowane przez siebie wyroby¹⁹.

Z ważniejszych obiektów w średniowiecznym Przecławiu należy wymienić ratusz oraz dwa kościoły: parafialny Wniebowzięcia NMP i św. Bernarda. Można domniemywać, że pierwszy ratusz Przecławia istniał już w średniowieczu. Był położony w rynku, jak większość ówczesnych obiektów o tej funkcji. Można także przypuszczać, że był obiektem drewnianym. Dokumenty źródłowe z połowy XVI wieku podają, że ratusz w Przecławiu spłonął 31 października 1548. Wiadomo również, że razem z budynkiem ogień strawił wówczas archiwum miejskie, w którym przechowywano księgi i przywileje. W roku 1555 ratusz był już odbudowany, gdyż odbywały się w nim posiedzenia sądu wójtowsko-lawniczego²⁰. Dziś obiekt ten już nie istnieje – zapewne poszedł z dymem i nie został odbudowany, gdyż nie zaznaczono go na XVIII-wiecznym Pierwszym Zdjęciu Wojskowym (ryc. 4).

Pierwszy kościół w Przecławiu istniał już w latach 1218–1229 i był fundacją z czasów, gdy funkcję biskupa pełnił Iwo Odrowąż. Można domniemywać, że był związany z osadą targową owalnicową i miał zapewne wezwanie św. Bernarda. Drugi (prawdopodobnie Wniebowzięcia NMP) założono w chwili, gdy osada bardzo się rozwinęła, lub wówczas, gdy przy trakcie sandomierskim (w rejonie zmiany jego przebiegu i skrętu nad brzeg Wisłoki) wykrystalizowała się druga osada. Podobną hipotezę wysuwa Feliks Kiryk, twierdząc, że jeżeli w przedlokacyjnym Przecławiu było – jak podają źródła – dwóch równorzędnych plebanów, to zapewne funkcjonowali przy różnych kościołach²¹. Występowanie dwóch plebanów (i kościołów) było także związane z rozległością terenu należącego do parafii, obsługiwała ona bowiem także wsie: Podole, Korzeniów, Latoszynek, Skrzyszów, Sepnica, Zawada, Kunice oraz Brzeziny.

Zapewne po lokacji ważniejszą świątynią w mieście był kościół Wniebowzięcia NMP, który z czasem stał się faktycznym kościołem parafialnym Przecławia i siedzibą prepozytury, utworzonej w roku 1454 przez ówczesnego właściciela Przecławia Stanisława Ligęzę z Gorzyc. Połączył on uposażenia obu plebanów i za zgodą kardynała i biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego (biskup krakowski w latach 1423–1455)²² stworzył w Przecławiu prepozyturę z prepozytem i trzema wikarymi²³. Prepozytura zaczęła funkcjonować dwa lata później, kiedy biskupem krakowskim był już Tomasz Strzemiński (biskup krakowski w latach

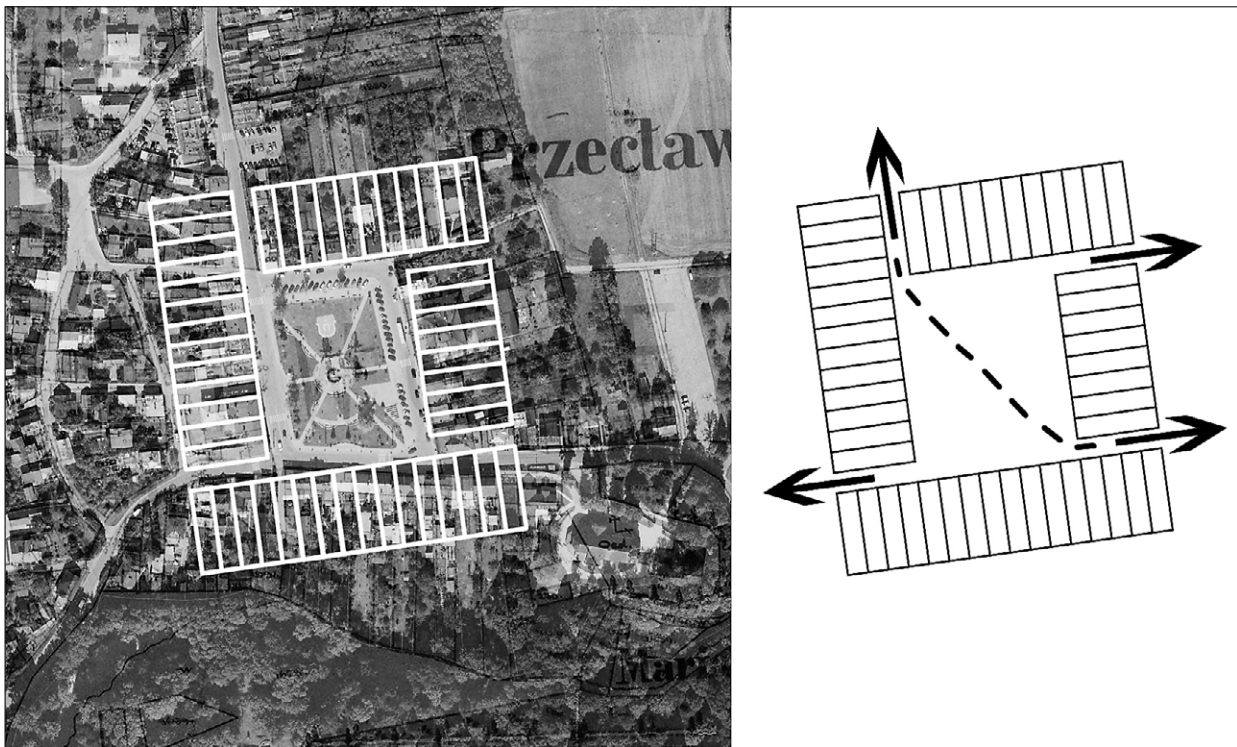
even partially on a fragment of its outline, and lived in a sort of symbiosis with it. In towns such as this, settlement plots were of a width required by farm buildings. In most cases, the lots were developed by placing the residential building from the side of the market square, but a small patch of land was left undeveloped to allow a cart to access the back of the lot. It is there that essential working buildings were located. Due to the fact that the lots were typically not wide enough, the program of a residential building was extended to the back of the lot. It also happened that a part of the market square was built up, as it is where arcades were built. Craftsmen could present their products there.¹⁹

Przecław's major medieval buildings include its town hall and the previously mentioned churches, including the parish Church of the Assumption of Virgin Mary and the Church of St. Bernard.

It can be conjectured that Przecław's first town hall had existed already during the Middle Ages. It was located, like most buildings with this function, on the market square. It can also be assumed that it was made of timber. Source materials from the middle of the sixteenth century state that Przecław's town hall burned down on October 31, 1548. It is also known that the town's archives, where the town's records and privileges were being stored, succumbed to the conflagration as well. Information from later sources indicates that the town hall was rebuilt already in 1555 and hosted sessions of the vogt and council court.²⁰ Przecław's town hall has not survived to the present. It had probably burned down and no efforts were made to rebuild it, as it was not marked on the eighteenth-century First Military Survey (see fig. 4).

The first church in Przecław existed already in the years 1218–1229 and was founded when Iwo Odrowąż held the office of bishop. It can be hypothesized that it was linked with the oval-model market settlement and was probably devoted to St. Bernard. The second church (probably of the Assumption of Virgin Mary) was established when the settlement had significantly developed or when a second settlement had crystallized near the Sandomierz Route (in the area where its course shifts and turns towards the shore of the Wisłoka). A similar hypothesis was put forward by F. Kiryk, who argued that if pre-charter Przecław had had two parsons of equal rank (and two churches), as sources claim, then they were probably tied to two separate churches.²¹ This had probably been associated with the extent of the territory of both parishes. They also included the villages of Podole, Korzeniów, Latoszynek, Skrzyszów, Sepnica, Zawada, Kunice and Brzeziny.

Quite possibly, the Church of the Assumption of Virgin Mary became the town's major temple, as it became the actual parish church for Przecław and the seat of its provost, the post of which was established in 1454 by Przecław's owner at the time, Stanisław Ligęza of Gorzyce. He combined the emoluments of both parsons and, with the approval of cardinal and bishop of Cracow Zbigniew Oleśnicki (the bishop of Cracow in

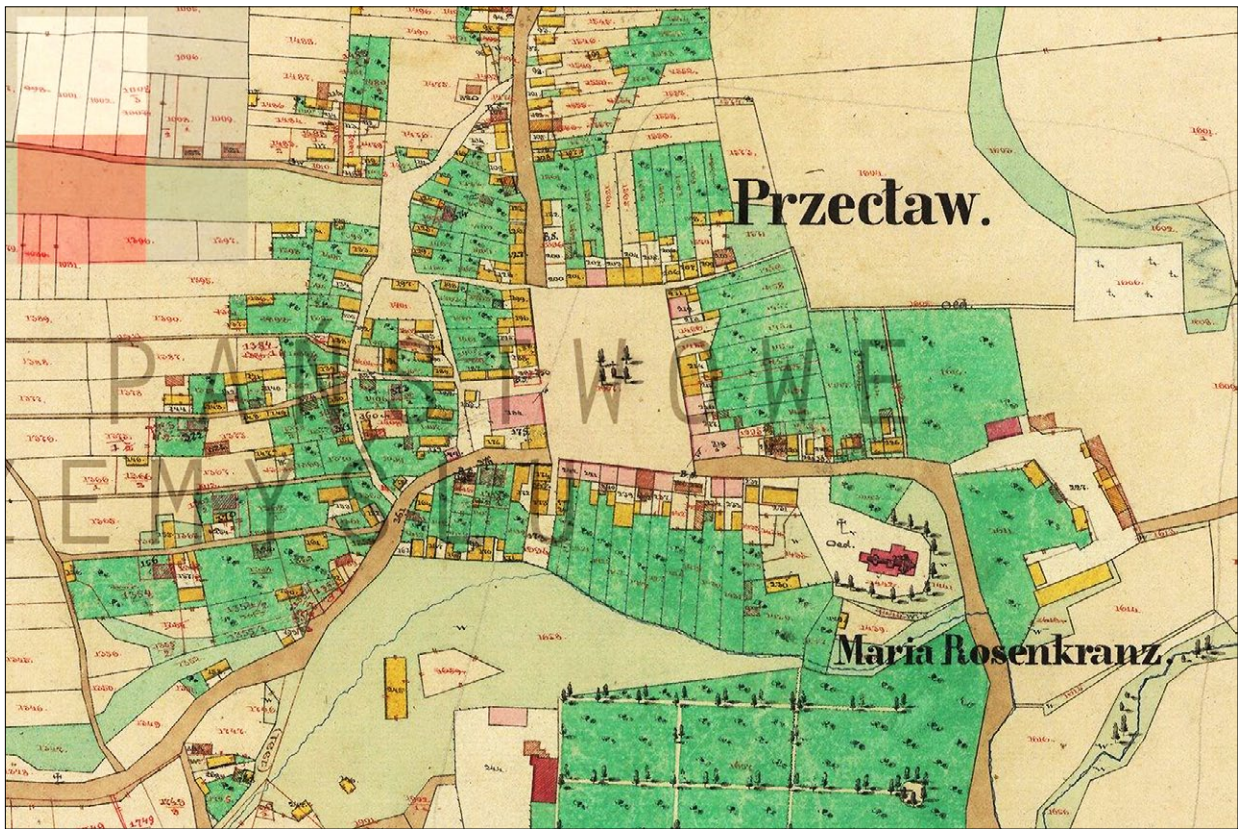
Ryc. 3. Rekonstrukcja układu urbanistycznego Przecławia z okresu powstania miasta na planie katastralnym z roku 1849 oraz współczesnej ortofotomapie; oprac. autorzy.

Fig. 3. Reconstruction of Przecław's urban layout from the period of the town's founding on a cadastral map from 1849 and a contemporary orthophotomap; by the authors.

Ryc. 4. Przecław na Pierwszym Zdjęciu Wojskowym – Mapie Galicji i Lodomerii z lat 1779–1783; www.mapire.eu (dostęp: 28 IV 2020).

Fig. 4. Przecław on the First Military Survey—the Map of Galicia and Lodomeria from the years 1779–1783; www.mapire.eu (accessed: 28 IV 2020).

Ryc. 5. Przecław na planie katastralnym z roku 1849; Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum geodezyjne, 56/126/0/0/1326M.
 Fig. 5. Przecław on a cadastral map from 1849; State Archives in Przecław, Surveying Archives, 56/126/0/0/1326M.

Ryc. 6. Przecław na Drugim Zdjęciu Wojskowym – Mapie Galicji i Bukowiny z lat 1861–1864; www.mapire.eu (dostęp: 28 IV 2020).
 Fig. 6. Przecław on the Second Military Survey—a Map of Galicia and Bukovina from the years 1861–1864; www.mapire.eu (accessed: 28 IV 2020).

1455–1460)²⁴. Od tego czasu jej uposażenie powiększało się, co zapewne wpłynęło na fakt, że pod koniec XVI wieku kościół parafialny był już obiektem murywanym.

Warto przeanalizować także położenie świątyni względem zdefiniowanego układu urbanistycznego z okresu lokacji. Jest ona umiejscowiona na południowy wschód od rynku, na działce poza głównym rozplanowaniem z okresu lokacji (ryc. 4, 5, 6). Położenie to również wskazuje na wcześniejszy rodowód kościoła, gdyż kościoły parafialne w średniowieczu przeważnie wznoszono na działce w jednym z bloków zabudowy nowo rozmiarzonego zdefiniowanego układu urbanistycznego. Najczęściej był to jeden z bloków przekątniowych²⁵. Po utworzeniu prepozytury drugi z istniejących w Przeclawiu kościołów, św. Bernarda (zapewne drewniany), przejął funkcję świątyni szpitalnej²⁶.

Ważną funkcją średniowiecznego miasta była obrona. W Przeclawiu obwód obronny (zapewne na początku nieco prowizoryczny) wspierało rozmiernie miasta na płaskowyżu, ograniczonym od wschodu i północy wysokimi skarpami, a od zachodu nieco niższą skarpą; od południa, u podnóża miasta płynął potok pełniący funkcję fosy²⁷. Źródła archiwalne (zarówno rękopiśmienne, jak i kartograficzne) nie podają żadnych informacji o murach obronnych Przeclawia w średniowieczu. Można snuć domysły, że w okresie nowożytnym prymitywne, zapewne drewniane umocnienia obronne miasta zostały zmodernizowane. Nastąpiło to prawdopodobnie w pierwszej ćwierci XVII wieku, kiedy po przegranej przez hetmana Stanisława Żółkiewskiego bitwie z Turkami pod Cecorą (1620) przebudowywano istniejące umocnienia obronne. Dowodem na to, że podobnie stało się w Przeclawiu, są widoczne do dzisiaj w terenie relikty ziemnych fortyfikacji²⁸.

Podsumowując tę część artykułu, należy zwrócić uwagę, że Przeclaw jest przykładem ośrodka, który powstał jako centrum tworzącego się latyfundium rycerskiego rodu Ligęza. Miasto lokacyjne z okresu dojrzałego średniowiecza rozmierzono w typowy jak na owe czasy sposób, czyli w oparciu o miarę sznura dużego, inaczej krakowskiego, według modelu turbinowego. Powstało ono na terenie wcześniej już zagospodarowanym, na co dowodem jest m.in. zachowany do dzisiaj w strukturze miasta kształt owalniczy związany z przedlokacyjną osadą targową.

Ochrona konserwatorska zasobu dziedzictwa kulturowego

Na terenie Przeclawia, podobnie jak w innych zabytkowych polskich miastach, znajdują się cenne pod względem kulturowym przestrzenie i obiekty architektoniczne. Szczególnie wartościowy historycznie jest turbinowy układ urbanistyczny średniowiecznego miasta lokacyjnego, a także poprzedzająca go osada targowa o typie owalnicowym. Obie te struktury

the years 1423–1455),²² established the post of a provost with three vicars.²³ The office of the provost began to function two years later, when the post of the bishop of Cracow was held by Tomasz Strzemiński (bishop of Cracow in the years 1455–1460).²⁴ The emolument in question had increased several times since that time, which probably contributed to the fact that the parish church was reported to have been a masonry building at the end of the sixteenth century.

It would be good to analyze the placement of the church in relation to the town's well-defined charter-period urban layout. The church is located to the southeast of the market square, on a plot outside of the primary charter-period plan (see fig. 4,5,6). This siting also points to the church having an earlier origin, as in the Middle Ages parish churches were built on a plot in one of the town blocks of newly-delineated urban layouts. The block chosen as the site of a church was typically one of the diagonal blocks.²⁵

After establishing the post of a provost, the second of Przeclaw's churches, devoted to St. Bernard (and probably made of timber), took over the function of an infirmary church.²⁶

Defense was an important function of medieval towns. In Przeclaw, the defensive perimeter (which had probably initially been quite provisional), was aided by the town's siting on a plateau, which was surrounded by tall escarpments from the east and the north. A slightly lower escarpment abutted the plateau from the west, while from the south, at its foot, there flowed a creek which played the role of a moat.²⁷ Surviving archival sources (both written and cartographic) do not provide an information as to Przeclaw's defensive walls during the Middle Ages. It can be conjectured that the town's primitive and probably timber fortifications were modernized in the Modern Period. This probably took place in the first quarter of the seventeenth century, when existing fortifications were remodeled after Hetman Stanisław Żółkiewski lost a battle against the Turks at Cecora in 1620.²⁸ Visible relics of earthen fortifications visible in Przeclaw can be considered proof of this action.²⁹

To summarize this part of the paper, one should note that the town of Przeclaw is an example of a settlement that emerged as the center of a nascent knightly latifundium of the Ligęza knightly family. The charter-period town from the period of the Late Middle Ages was delineated in a manner typical of its time, i.e. based on the long sznur unit of measurement, also known as the Cracow sznur, and based on the turbine model. It was built on a site with prior development, as proven by, among others, the shape of the oval layout associated with the pre-charter market settlement that can still be seen in the town's structure.

Cultural heritage asset conservation

The territory of Przeclaw, similarly to other Polish historic towns, features culturally valuable spaces and works of architecture. Of particular historical value is

Ryc. 7. Widok na rynek w Przeclawiu od strony południowo-zachodniej, rok 2020; fot. autorzy.

Fig. 7. Present-day view of the market square in Przeclaw from the southwest, 2020; photo by the authors.

Ryc. 8. Widok na rynek w Przeclawiu (fragment pierzei południowej) od strony zachodniej, rok 2020; fot. autorzy.

Fig. 8. Present-day view of the market square in Przeclaw (fragment of the southern frontage), from the west, 2020; photo by the authors.

Ryc. 9. Widok na kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Przeclawiu, rok 2020; fot. autorzy.

Fig. 9. View of the parish Church of the Assumption of Virgin Mary in Przeclaw, as seen today, 2020; photo by the authors.

Ryc. 10. Widok od strony wschodniej na relikty dawnych obwarowań miasta w postaci wałów, rok 2020; fot. autorzy.

Fig. 10. View of the remains of the town's fortifications in the form of earthenworks, as seen today; 2020; photo by the authors.

są znakomicie zachowane, a co za tym idzie: czytelne w planie współczesnego miasta. Należy zauważyć, że zespół urbanistyczny osady targowej i miasta lokacyjnego nie jest wpisany do rejestru zabytków województwa²⁹, co stanowi bezpośrednie zagrożenie dla jego wysokich wartości. Do tej pory nie uchwalono też dla tego terenu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, co powoduje, że nie jest on objęty żadną z ustawowych form ochrony zabytków³⁰. Taki stan prawny jest wysoce niepokojący, aczkolwiek niestety dość częsty na terenie polskich miast zabytkowych³¹. Może to skutkować degradacją przestrzeni historycznej powodowaną presją inwestycyjną w centrum, które jest jedną z atrakcyjniejszych przestrzeni w mieście, biorąc pod uwagę nie tylko funkcję mieszkaniową, lecz przede wszystkim handlową czy usługową. Należy zaznaczyć, że gmina Przeclaw nie ma uchwalonego gminnego programu opieki nad zabytkami, w którym powinien się znaleźć zapis o konieczności przystąpienia do procedury wpisu układu urbanistycznego do rejestru za-

the turbine-model urban layout of the medieval charter-period town, as well as the oval-model market town that preceded it. Both of these structures are excellently preserved and legible in the plan of the present-day town. It should be noted that this urban complex, composed of a market settlement and charter town, is not listed in the voivodeship monuments registry,³⁰ which is a direct threat to its high values. A local spatial development plan has likewise not been put in place for this area, which means it is currently without any form of statutory monument conservation.³¹ This legal state is highly troubling, although it is unfortunately quite common in the case of Polish historic towns.³² It can lead to a degradation of historic space caused by development pressure exerted in the town center, which is one of its most attractive spaces, not only in terms of possible residential functions, but commercial or service-focused ones as well. Here it should be noted that the municipality of Przeclaw does not have a municipal monument protection program in place—which

bytków. Wzmianka wskazująca na potrzebę rewaloryzacji układu urbanistycznego Przeclawia znalazła się jedynie w Wojewódzkim Planie Zagospodarowania Przestrzennego³². Powyższe wskazuje na istotne luki w procesie ochrony i rewaloryzacji tego wartościowego założenia urbanistycznego.

W Przeclawiu oprócz cennego zespołu urbanistycznego znajduje się także kilka ważnych kulturowo obiektów architektonicznych, wpisanych do rejestru zabytków województwa, m.in.: zespół kościoła parafialnego Wniebowzięcia NMP z wikarówką oraz domem parafialnym, kaplica św. Bernardyna, drewniana kapliczka „Na Woli”, zespół zamkowy oraz dom położony w rynku pod numerem 15, a także obiekty i zespoły ujęte w gminnej ewidencji zabytków, na które składają się przydrożne kapliczki oraz relikty dawnej małomiasteczkowej zabudowy położonej w rynku i wzdłuż ulic z niego wychodzących. Obiekty te są w różnym stanie technicznym i z pewnością wymagają stałej kontroli konserwatorskiej oraz okresowych remontów.

Podsumowanie

Podsumowując, należy zwrócić uwagę, że miasto Przeclaw jest dobrze zachowanym i cennym kulturowo średniowiecznym ośrodkiem zabytkowym, który powinien podlegać bezwzględnej ochronie konserwatorskiej. Obecnie taka ochrona nie jest zapewniona, a przez brak gminnego programu opieki nad zabytkami ograniczona jest także właściwa kontrola stanu zasobu kulturowego miasta. Powyższe braki winny być pilnie uzupełnione, gdyż w przeciwnym razie istnieje poważne zagrożenie destrukcją krajobrazu kulturowego miasta i jego zabytków.

Warto zaznaczyć, że Przeclaw zasługuje na osobną monografię naukową, w której zwrócono by uwagę na jego niezwykle ciekawą i nierozpoznaną do końca historię. Zasób i dzieje ośrodka bez wątplenia stanowią ciekawe pole badawcze dla kolejnych interdyscyplinarnych zespołów, które pogłębią obecny stan wiedzy nad jego przeszłością.

should include provisions concerning the necessity of initiating the procedure of placing the urban layout of the town in the monuments registry. A provision pointing to the need to restore the Przeclaw's urban layout is only featured in the Voivodeship Spatial Development Plan.³³ The above points to there being critical gaps in the process of protecting and restoring this valuable urban layout.

Apart from a valuable urban complex, Przeclaw also hosts several culturally precious works of architecture. They are buildings listed in the voivodeship monuments registry, such as—the complex of the parish Church of the Assumption of Virgin Mary with a parish house and vicar's house; the Chapel of St. Bernard; the timber “Na Woli” chapel, a castle complex and a house at 15 Market Square, in addition to buildings and complexes listed in the municipal monument records, comprised of roadside shrines and the remains of historical small-town development abutting the market square and the streets that extend from it. These buildings are in varying technical condition and undoubtedly require permanent conservation supervision and regular maintenance.

Conclusions

In summary, one should note the fact that the town of Przeclaw is a well-preserved and culturally valuable historic medieval town, which should be placed under unconditional conservation. At present, the town is not subjected to this form of protection, and the lack of a municipal monument protection program limits proper control over the town's cultural assets. These shortcomings should be urgently addressed as otherwise there is a serious threat of the destruction of the town's cultural landscape and its monuments.

It should be noted that Przeclaw deserves its own academic monograph that would highlight its immensely interesting history that is yet to be fully explored. The assets and history of the town surely are an interesting research field for other interdisciplinary teams that can enhance the current state of knowledge about its past.

Bibliografia / References

Opracowania / Secondary sources

- Berdecka Anna, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982.
- Bogucka Maria, Samsonowicz Henryk, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986.
- Kiryk Feliks, *Miasta regionu mieleckiego do połowy XVII wieku. Mielec, Przeclaw, Radomyśl Wielki, Rzochów,*

- [w:] *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk, t. 1, Rzeszów–Mielec 1988.
- Kiryk Feliks, *Urbanizacja małopolski. Województwo sandomierskie – XIII–XVI wiek*, Kielce 1994.
- Krasnowolski Bogusław, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. 1: *Miasta ziemi krakowskiej. Chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*, Kraków 2004.
- Książek Mieczysław, *Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki*, Kraków 1994.

- Książek Mieczysław, *Układy urbanistyczne niektórych zabytkowych miasteczek w województwie rzeszowskim*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 1973, nr 17–18.
- Książek Mieczysław, *Zarys budowy miast średniowiecznych w Polsce do końca XV wieku*, Kraków 1994.
- Kumor Bolesław, *Archidiakonat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu Historycznego Kościoła w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea w Polsce”, Lublin 1964, t. 9.
- Kuśnierz Kazimierz, Kuśnierz-Krupa Dominika, *Issues with protecting medieval urban layouts from selected example towns in Lesser Poland*, „Technical Transactions – Czasopismo Techniczne” 2019, t. 116, nr 4.
- Kuśnierz Kazimierz, Kuśnierz-Krupa Dominika, Budziakowski Mateusz, *Problematyka ochrony zabytkowego miasta na przykładzie Wólbronia. Historic Town Protection Issues on the Example of Wólbronia*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2020, nr 62.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *XIV-wieczne układy urbanistyczne w Małopolsce i na Podkarpaciu: stan zachowania, ochrona i rewaloryzacja*, Kraków 2019.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *Issue of protecting historic urban layouts of small towns in south-eastern Poland – on selected examples*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2019, nr 471.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *Jaśliska w średniowieczu na tle miast dawnego powiatu bieckiego*, Kraków 2013.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *Medieval urban layouts and their conservation (based on selected cases)*, [w:] *Classic and new forms of monument protection in the European cultural heritage space*, red. Piotr Dobosz, Witold Górny, Anna Mazur, Adam Kozień, Kraków 2019.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *Protection issues in selected European historic towns and their contemporary development*, „E3S Web of Conferences” 2018, nr 45.
- Malczewska Joanna, *Miasta w dolnym biegu Wisłoki w województwie sandomierskim o średniowiecznym pochodzeniu do połowy XVII wieku*, Rzeszów 2017.
- Malczewski Jan, *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku*, Rzeszów 2006.
- Pawiński Antoni, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 2: *Małopolska*, Warszawa 1886.
- Prochaska Antoni, *Hetman Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1927.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Filip Sulimierski, Władysław Walewski, Bronisław Chlebowski, Warszawa 1880, t. 9.
- Widawski Jerzy, *Miejskie mury obronne w Państwie Polskim do początku XV wieku*, Warszawa 1973.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

- https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/71669/ozog_tomasz_strzepinski_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/zbigniew-olewnicki-h-debno-1389-1455-biskup-krakowski-kardynal>.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego*, Uchwała nr LIX/930/2018 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z 27 sierpnia 2018, Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie – 2018, https://www.podkarpackie.pl/attachments/article/6391/PZPWP_08_2018.pdf.
- Rejestr zabytków województwa podkarpackiego*, https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.12.2019/PDK-rej.pdf.
- Ustawa z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568, tekst ujednolicony, art. 7, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>.

¹ F. Kiryk, *Urbanizacja małopolski. Województwo sandomierskie – XIII–XVI wiek*, Kielce 1994, s. 105.

² Idem, *Miasta regionu mieleckiego do połowy XVII wieku. Mielec, Przedaw, Radomyśl Wielki, Rzochów*, [w:] *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk, t. 1, Rzeszów–Mielec 1988.

³ Idem, *Urbanizacja małopolski*, s. 105–106.

⁴ J. Malczewska, *Miasta w dolnym biegu Wisłoki w województwie sandomierskim o średniowiecznym pochodzeniu do połowy XVII wieku*, Rzeszów 2017.

⁵ J. Malczewski, *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku*, Rzeszów 2006.

⁶ Ibidem, s. 108.

⁷ F. Kiryk, *Urbanizacja małopolski*, s. 105.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Malczewski, op. cit., s. 309.

¹⁰ <https://diecezja.pl/biskupi-krakowscy/iwo-odrowaz-1218-1229/> (dostęp: 25 IV 2020).

¹¹ B. Kumor, *Archidiakonat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu Historycznego Kościoła w Polsce*, „Archiwa,

Biblioteki i Muzea w Polsce”, Lublin 1964, t. 9, s. 154.

¹² F. Kiryk, *Miasta regionu mieleckiego*, s. 187–188.

¹³ J. Malczewska, op. cit., s. 107.

¹⁴ M. Książek, *Zarys budowy miast średniowiecznych w Polsce do końca XV wieku*, Kraków 1992, passim; D. Kuśnierz-Krupa, *Jaśliska w średniowieczu na tle miast dawnego powiatu bieckiego*, Kraków 2013, s. 27.

¹⁵ J. Widawski, *Miejskie mury obronne w Państwie Polskim do początku XV wieku*, Warszawa 1973, s. 40.

¹⁶ M. Książek, *Układy urbanistyczne niektórych zabytkowych miasteczek w województwie rzeszowskim*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 1973, nr 17–18, s. 7–27.

¹⁷ A. Pawiński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 5: *Małopolska*, Warszawa 1886, s. 500.

¹⁸ B. Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. 1: *Miasta ziemi krakowskiej. Chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*, Kraków 2004, s. 143.

- ¹⁹ J. Malczewska, op. cit., s. 146; A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 122.
- ²⁰ J. Malczewska, op. cit., s. 151.
- ²¹ F. Kiryk, *Urbanizacja małopolski*, s. 105.
- ²² <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/zbigniew-olesnicki-h-debno-1389-1455-biskup-krakowski-kardynal> (dostęp: 24 III 2020).
- ²³ F. Kiryk, *Miasta regionu mieleckiego*, s. 207–209.
- ²⁴ https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/71669/ozog_tomasz_strzepinski_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 24 III 2020).
- ²⁵ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 99.
- ²⁶ F. Kiryk, *Urbanizacja małopolski*, s. 105.
- ²⁷ J. Malczewska, op. cit., s. 148.
- ²⁸ Ibidem, s. 148–149.
- ²⁹ Rejestr zabytków województwa podkarpackiego, https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%202031.12.2019/PDK-rej.pdf (dostęp: 27 IV 2020).
- ³⁰ Ustawa z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568, tekst ujednolicony, art. 7, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568> (dostęp: 16 IV 2020).
- ³¹ D. Kuśnierz-Krupa, *Issue of protecting historic urban layouts of small towns in south-eastern Poland – on selected examples*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2019, nr 471, s. 1–10; eadem, *Protection issues in selected European historic towns and their contemporary development*, „E3S Web of Conferences” 2018, nr 45, s. 1–8; eadem, *XIV-wieczne układy urbanistyczne w Małopolsce i na Podkarpaciu: stan zachowania, ochrona i rewaloryzacja*, Kraków 2019; K. Kuśnierz, D. Kuśnierz-Krupa, M. Budziakowski, *Problematyka ochrony zabytkowego miasta na przykładzie Wólbromia / Historic Town Protection Issues on the Example of Wólbrom*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2020, nr 62, s. 55–65.
- ³² *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego*, Uchwała nr LIX/930/2018 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z 27 sierpnia 2018, Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie – 2018, s. 101, https://www.podkarpackie.pl/attachments/article/6391/PZ-PWP_08_2018.pdf (dostęp: 20 IV 2020).

Streszczenie

Artykuł dotyczy miasta Przecław. Autorzy podjęli próbę określenia genezy jego powstania oraz rozwoju urbanistycznego w okresie średniowiecza. Ośrodek położony jest obecnie na terenie województwa podkarpackiego, ale historycznie należał do ziemi sandomierskiej. Dokonano analizy stanu badań oraz archiwalnych materiałów źródłowych, w tym pisanych, kartograficznych i ikonograficznych. Przeprowadzono również badania terenowe oraz analizę współczesnych podkładów sytuacyjno-wysokościowych. Powyższe badania zostały uzupełnione o weryfikację bieżących form ochrony krajobrazu kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem średniowiecznego układu urbanistycznego.

Abstract

This paper focuses on the town of Przecław. The authors made an attempt to determine the genesis of its founding and urban development during the Middle Ages. The town is currently located in the Subcarpathian Voivodeship, while historically belonging to the land of Sandomierz. The authors performed an analysis of the state of research and archival source materials, including written, cartographic and iconographic studies. They also conducted field studies and an analysis of contemporary survey maps. These studies were supplemented with a verification of applicable forms of cultural landscape protection while placing a particular focus on medieval urban layouts.